

Arkeologisk utredning, etapp II

Väg 700

Lokalerna 1 och 5
Ny sträckning av väg 700
Björklinge - ny väg E4
Björklinge socken
Uppsala kommun
Uppland

Kerstin Åberg

UPPLANDSMUSEET

2003:11

Arkeologisk utredning, etapp II

Väg 700

Lokalerna 1 och 5
Ny sträckning av väg 700
Björklinge - ny väg E4
Björklinge socken
Uppsala kommun
Uppland

Kerstin Åberg

Rapport 2003:11, avdelningen för arkeologiska undersökningar

Utgivning och distribution:

Upplandsmuseet

S:t Eriks gränd 6

753 10 Uppsala

Tfn 018 – 16 91 00 (vx)

Fax 018 – 69 25 09

www.uppmus.se

© Upplandsmuseet, 2003

Planer: Kerstin Åberg

Allmänt kartmaterial: Copyright Lantmäteriverket. Medgivande 507-98-3212.

Innehåll

Inledning och bakgrund	4
Målsättning och metod	5
Historiska uppgifter	6
Topografi och fornlämningsbild	6
Tidigare undersökningar och fynd	7
Utredningsresultat, lokal 1	8
Utredningsresultat, lokal 5	10
Förslag till antikvariska åtgärder	11
Sammanfattning	12
Litteratur	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilaga 1, schakt- och anläggningstabell	14

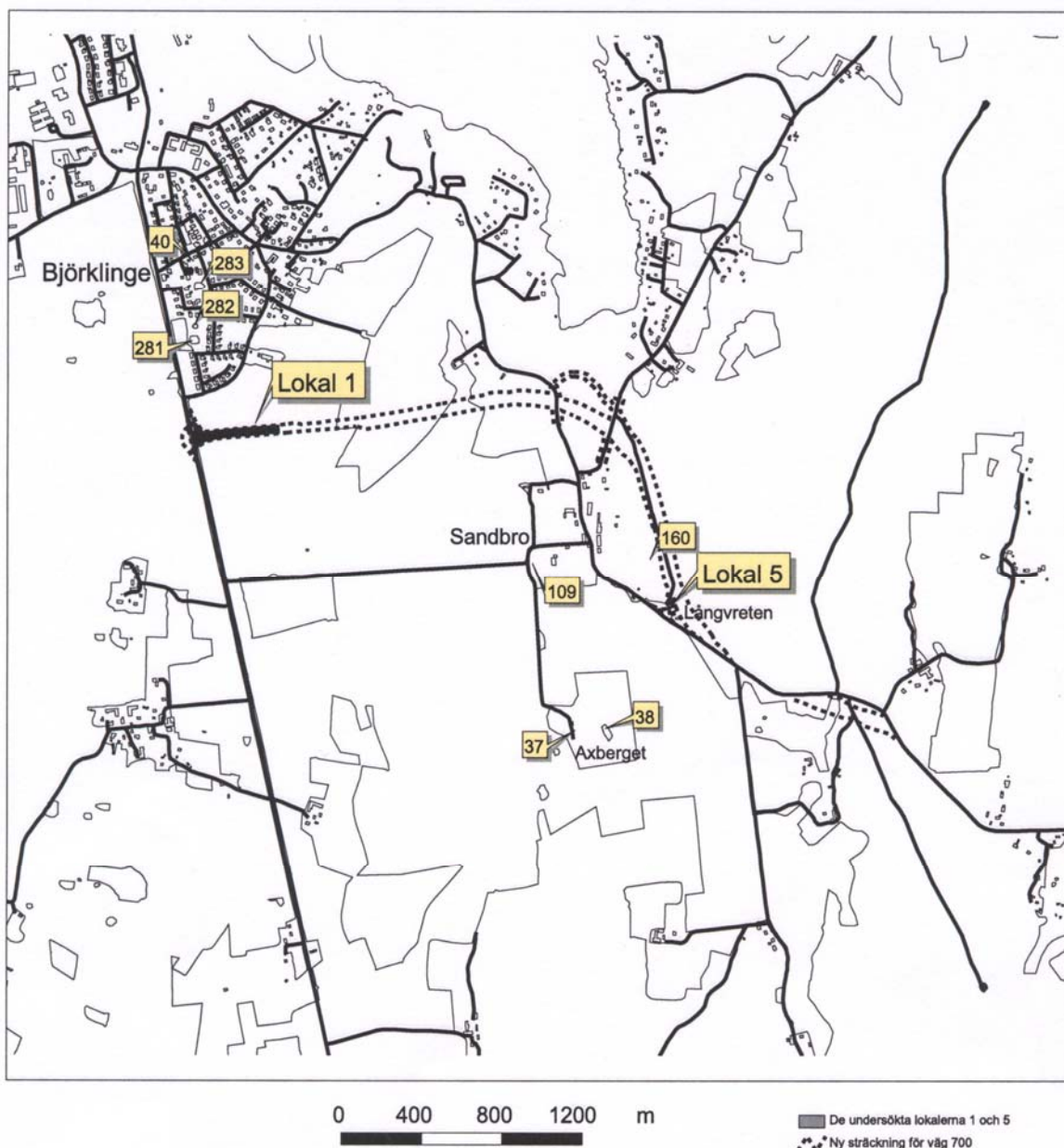
Inledning och bakgrund

Den arkeologiska avdelningen vid Upplandsmuseet utförde mellan 2003-05-06 och 2003-05-09 en arkeologisk utredning, etapp II, av lokalerna 1 och 5 inom ny sträckning av väg 700 Björklinge - ny väg E4, Björklinge socken, Uppsala kommun.

Anledningen till den nya sträckningen är att väg E4 kommer att få en ny dragning öster om Björklinge. Utredningen genomfördes på uppdrag av Vägverket, region Mälardalen och efter beslut från länsstyrelsen i Uppsala län (dnr 220-3377-02). I fältarbetet deltog Dan Fagerlund och Kerstin Åberg. För rapporten svarade Kerstin Åberg.

Lokal 1 ligger i Tibble, Björklinge sn, strax söder om Björklinge samhälle och precis öster om nuvarande E4. Lokal 5 är belägen vid Långvreten, ca 1,6 km sydost om föregående lokal 1 (fig 1). Lokalen ligger precis intill nuvarande väg 700 och söder om den nya planerade vägsträckningen.

Utredningen, etapp II, föregicks av en byrå- och fältinventering av hela den nya sträckningen (Göthberg & Qviström 2002). Byråinventeringen omfattade en genomgång av arkivmaterial, där uppgifter om fynd och arkeologiska undersökningar i ATA (RAÄ), Statens Historiska Museum, Upplandsmuseet och Museum Gustavianum – Uppsala Universitets museum för fornsaker (UMF) ingick. Det ingick även en genomgång av äldre kartmaterial vid Lantmäteriet i Gävle och Lantmäterimyndigheten i Uppsala. Fältinventeringen var vid utredning etapp I omöjlig att genomföra vid lokalerna 1 och 5, då dessa då var oplöjd åker respektive i vall. Det konstaterades däremot att båda lokalerna har mycket bra topografiska lägen med fasta fornlämningar och påträffade fynd inom ett intressant avstånd. Således skulle både lokal 1 och 5 kunna gömma överplöjda boplatser

Figur 1. Översiktsplan som visar den nya sträckningen av väg 700, med lokalerna 1 och 5 markerade, samt registrerade fornlämningar intill dessa platser.

Målsättning och metod

Målsättningen med utredningen var att klarlägga om det fanns fornlämningar inom lokalerna 1 och 5. Eftersom områdena bestod av stubbåker (lokal 1) och vall (lokal 5) så drogs söschakt med maskin. Grävningen genomfördes skiktvis genom matjordslagret till en nivå med naturligt avsatta lager där eventuella anläggningar kunde påträffas. Schakten och de arkeologiska objekten mättes in med totalstation för vidare bearbetning i den digitala dokumentationsmodellen Intrasis. De arkeologiska objekt som påträffades dokumenterades och typbestämdes i plan.

Historiska uppgifter

Tibble nämns i skrift första gången 1316 och skrivs då Thygbyli (DMS 1982 s 128). Förledet är fornsvenskans ord för tjock, här tätbebyggd. Efterledet i namnet är *-byle*, avlett av *bol* 'boning, gård'. Generellt tycks *Tibble*-namnen börjat bildas under medeltiden. Troligtvis är namnen sekundära och har uppkommit när bebyggelsen förtätats i samband med bybildningen (se Calissendorff 1986 s 75f).

Enligt 1500-talets jordeböcker omfattade *Tibble* mellan två och tre markland. En frälsegård i byn låg under Sandbro (DMS 1982 s 125, 128). Vid kartering 1745 uppgavs byn omfatta drygt tre markland, fördelat på fem gårdar. Tre av dessa var frälsegårdar och omfattande två hela, ett helt respektive ett halvt hemman. De övriga två gårdarna utgjorde tillsammans ett halvt kronohemman.

År 1745 var *Tibble* reglerad radby med fem lika tomter varav en var obebyggd (Björklinge sn akt 6). Byn storskiftades 1767 (B5-71:2, skiftet fastställt 1768) och laga skiftades 1851-57 (B5-71:4, skiftet fastställt 1861).

Sandbro omnämns första gången 1296 som Sambro. Under slutet av 1200-talet och början av 1300-talet var det Sandbroätten som hade Sandbro som sätesgård (Rahmqvist 1978; DMS 1982 s 124).

År 1686 upprättades en småskalig karta över Sandbro. Det finns här uppgifter om att säteriet tidigare legat vid Nynäs, där två husgrunder och en stenbro finns utritade. Förutom själva säteriet och de underlydande torpen finns Stymelbo, Juvansbo, Rippebo, Moorbo eller Mårtensbo, Litzlebo, Kambo och Nynäs med på kartan. Tillsammans omfattade enheterna fyra hela frälsehemman. Totalt fanns elva torp under Sandbro vid denna tid; Bolandstorpen (två stycken), Kavelbro, Latboda eller Laatboda, Tegeltorpet, Stenlunda, Sjöbodatorpen (fyra stycken) samt Viken.

Vid ägomätning 1852 uppgavs Sandbro säteri bestå av tre hela hemman. De inom rågångarna belägna enheterna var desamma som tidigare, för fyra av dem hade mantalen skrivits upp så att de nu sammanlagt omfattade fem hela och ett halvt frälsehemman. Torpen Nynäs och Vässjö samt två soldattorp hade tillkommit. Förutom torpen fanns fyra lägenheter, två kallade Tallsbogen, en Grönlund och en Näsan.

Topografi och fornlämningsbild

Lokal 1 i *Tibble*, Björklinge sn, är belägen strax söder om Björklinge samhälle och omedelbart öster om nuvarande E4 (fig 1). Väg 700 kommer här att passera en höjdrygg med ett topografiskt markant läge. Hela undersökningsområdet låg i åkermark och nivåerna varierade mellan ca 31 m och närmare 34 m. Omgivningarna runt om lokalen är mer flacka och bryts i väster av Björklingeån och i öster av åsen. På samma höjdsträckning som lokal 1 ligger också närmast fasta fornlämning, gravfält raä 281, ca 300 m norr om området. Gravfältet består av fem högar och tre runda stensättningar. I närheten av föregående ligger också raä 282, osäker höggrav och raä 283, stensättningsliknande lämning. Direkt norr om denna finns en tidigare jordfast sten med runristning, raä 40, U1060. Stenens ursprungliga placering är ca 20 m sydväst om nuvarande.

Lokal 5 i Sandbro, Björklinge sn, är belägen precis intill torpet Långvreten och strax sydost om herrgården Sandbro (fig 1). Lokal 5 berörs av en mindre anslutningsväg som skall byggas som en förbindelse mellan den nuvarande vägen och den nya sträckningen av väg 700. Lokalen har ett mycket bra topografiskt läge och i åkern söder om befintlig väg har ett avslag av bergart upphittats. Den undersökta lokalen ligger i en sydslutning. Höjderna inom utredningsområdet varierar mellan ca 34 och 35 m. Fornlämningar med tydlig karaktär av

bronsålder eller järnålder saknas i den närmaste omgivningen. Däremot finns Lokal 700/4 med röjningsrösen och röjda ytor öster om torpet Långvreten. Vid Sandbro, nordväst om lokal 5, ligger hålvägssystemet raä 160. Fornlämningen kommer i sin södra del att beröras av vägarbetsområdet, lokal 700/6. Inom RAÄ 160 finns sammanlagt fem hålvägar registrerade och det finns tre vägbankar registrerade i området.

Det finns även uppgifter om en försvunnen runsten (raä 109) som ska ha funnits i närheten av säteriet. Söder om Sandbro, vid Axberget, finns två registrerade fornlämningar, raä 37 som är en stensättningsliknande lämning och raä 38, vilken utgörs av två skärvstenshögar och två röjda ytor.

Tidigare undersökningar och fynd

Lokal 1

Många av de tidigare undersökta fornlämningarna i området har rört stenåldersboplatser. En av de undersökta fornlämningarna av yngre karaktär har varit de järnåldersgravar som undersöktes intill Björklinge kyrka. Några dateringar från förromersk järnålder finns också från ett antal härdar, vilka undersöktes 1990 och som låg strax norr om den från 1915 undersökta stenåldersboplatsen (raä 67) i Tibble. Den senare undersökningen genomfördes av T J Arne och boplatserna hade upptäckts genom påträffade fynd. Vid undersökningen fann man ett flertal fynd, bl.a. flintavslag, ett slipat skifferfragment, keramikfragment, en tvåreggad stenyxa samt del av en spjutspets av skiffer (SHM 15401).

År 1975 undersöktes två härdar intill ovan nämnda boplatser. I en av härdarna påträffades möjlig gropkeramisk keramik (Segeberg 1978 s 22f). Keramiken från undersökningen har konstaterats vara av både stridsyx- och gropkeramisk typ (Bergh & Segeberg 1993).

I slutet av 1970-talet undersöktes ett gravfält från äldre järnålder (raä 41). Platsen ligger ca 400 m nordväst om Björklinge kyrka. Gravfältet bestod av över 70 gravar och under dessa påträffades boplatserlämningar, vilka bestod av härdar och spridd keramik. Här påträffades även en enkel skafthålsyxa (Ais 1978 s 55f ; Ais 1980 s 236).

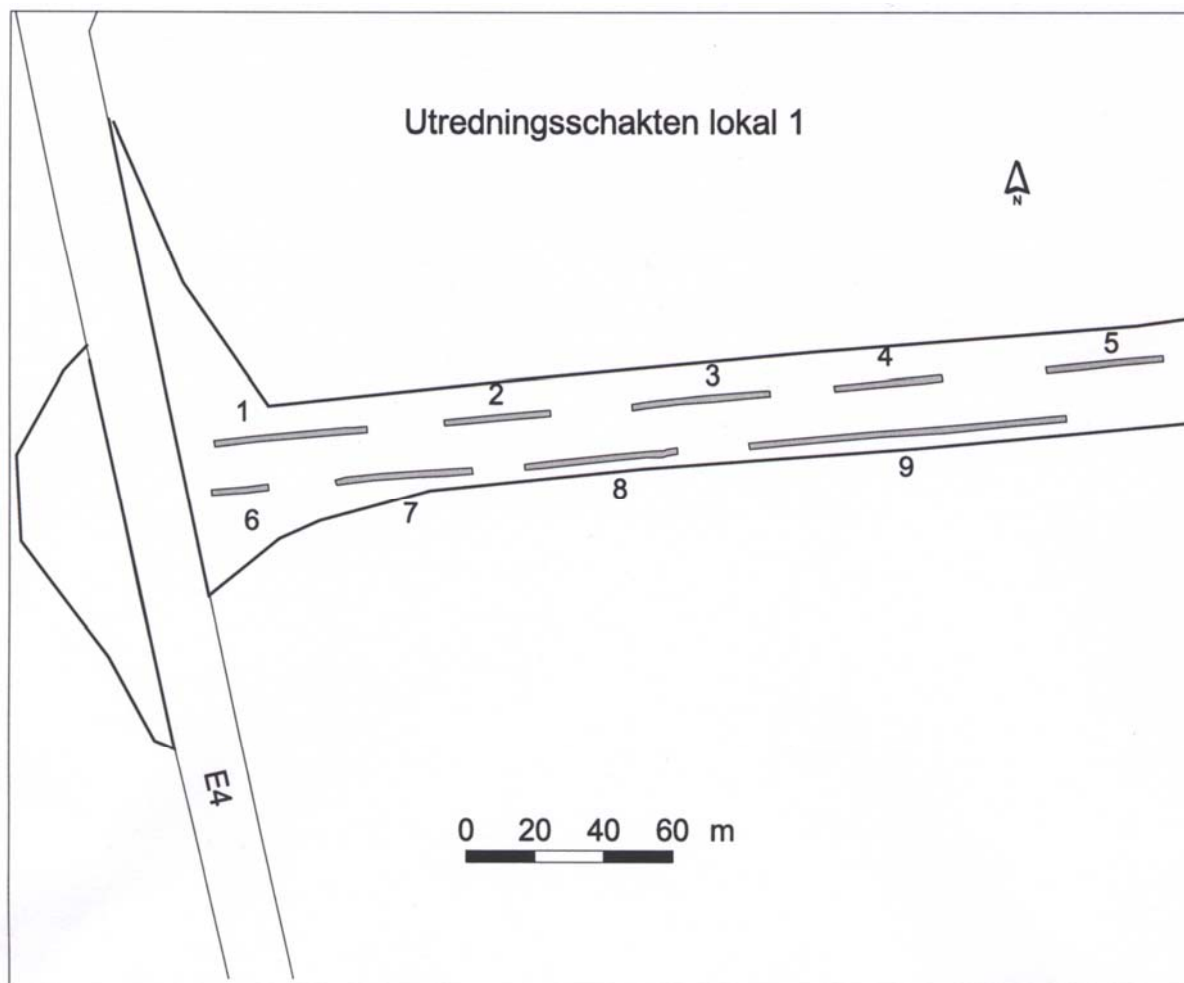
Söder om Björklinge kyrka har fyra ommarkerade skelettgravar, sannolikt kristna, påträffats. Vid undersökningen, som utfördes av Ivar Schnell, fann man en dubbelsidig hornkam och en kistspik (SHM, inv nr 19668). Strax väster om föregående nämnda undersökning har en boplatser lokaliserats med såväl förhistoriska som efterreformatoriska inslag (Fagerlund & Frölund 1993).

Lokal 5

I regionen kring Sandbro finns inga tidigare undersökningar noterade, däremot finns ett antal insamlade lösfynd. Fynden finns idag i Museum Gustavianums och i Historiska museets samlingar. Merparten av alla påträffade lösfynd utgörs av stenåldersföremål (Göthberg & Qviström 2002 s 14). Ett exempel utgörs av häradshövding Otto Söderboms samling, vilken inlämnades 1891 till Statens Historiska Museum. Här ingår tre stenåldersredskap från Sandbro. I en föremållsamling inlämnad tio år senare ingick flera stenåldersföremål, bl.a. 17 skafthålsyxor och 12 yxor utan skafthål. I den samlingen ingick också järnåldersfynd, bl.a. en röd glasflusspärla och en sländtrissa i sten. Det råder en osäkerhet i huruvida stor del av fynden som ursprungligen kommer från Sandbro. I Museum Gustavianums samlingar finns ett dussin lösfynd från Sandbro: åtta skafthålsyxor, en tunnackig flintyxa, mittdelen av en flintyxa, en bergartsklubba samt en sländtrissa av rödaktig sten (EC 1320, UMF 2282, 2416, 2489, 2719, 2823, 2830, 3114, 3330, 3349, 3350, 3351).

Utredningsresultat, lokal 1

Utredningsområdet omfattade ett mellan 20-30 m brett och ca 300 m långt område och områdets totala areal var ca 9800 m². Närmast E4 var arbetsområdet bredare, ca 90 m, eftersom det innefattar en planerad rondell. Marken utgjordes av lera och mjåla. Sammanlagt grävdes 9 sökschakt. Schakten var ca 1,8 m breda och totalt drogs schakt motsvarande ca 330 meters längd. De grävda schakten motsvarar en areal på ca 700 m². Endast två schakt, 2 och 5, visade sig vara utan förhistoriska anläggningar.

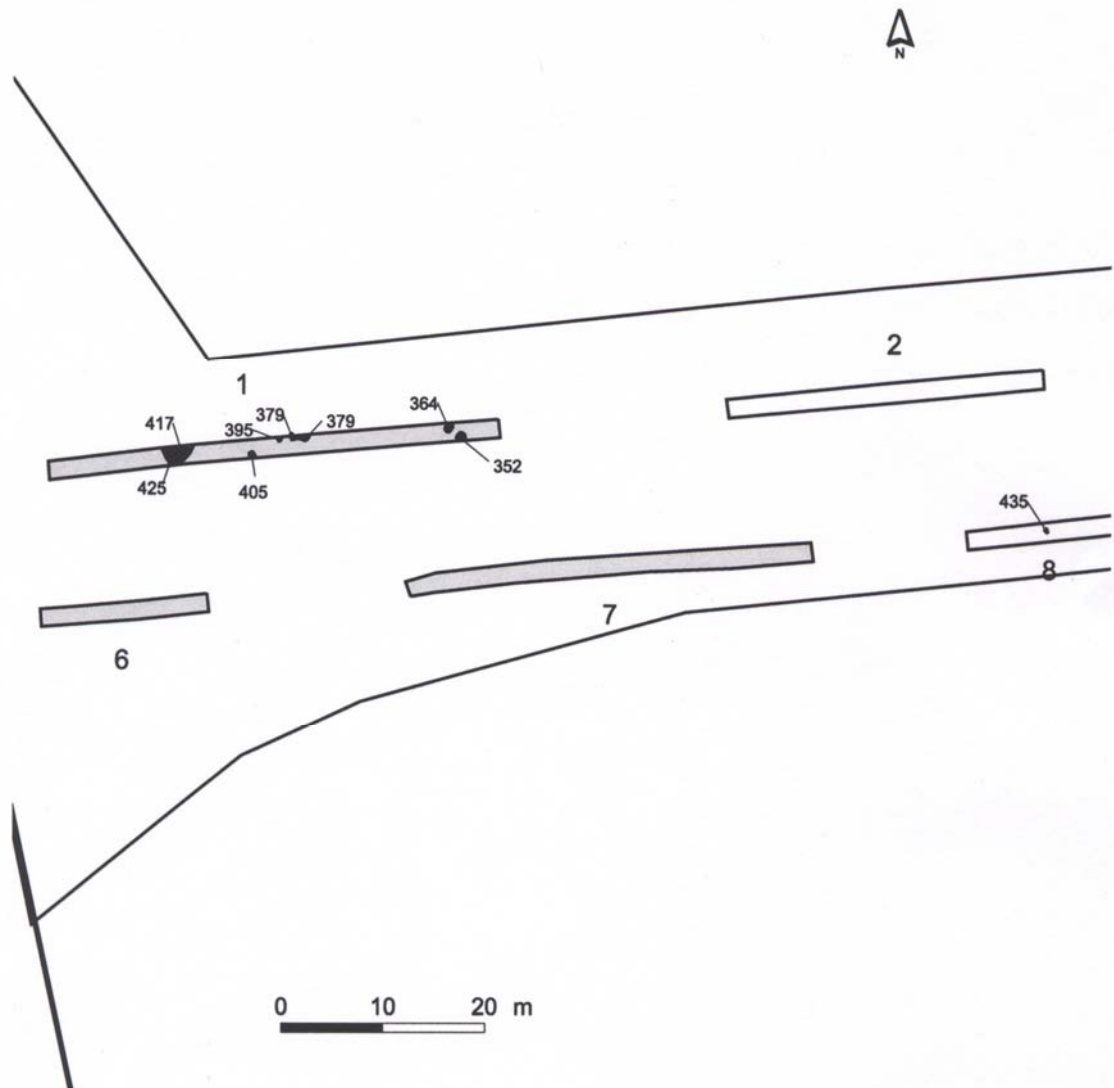

Figur 2. Den undersökta lokal 1 med utredningsschakten markerade och numrerade.

Arkeologiska objekt

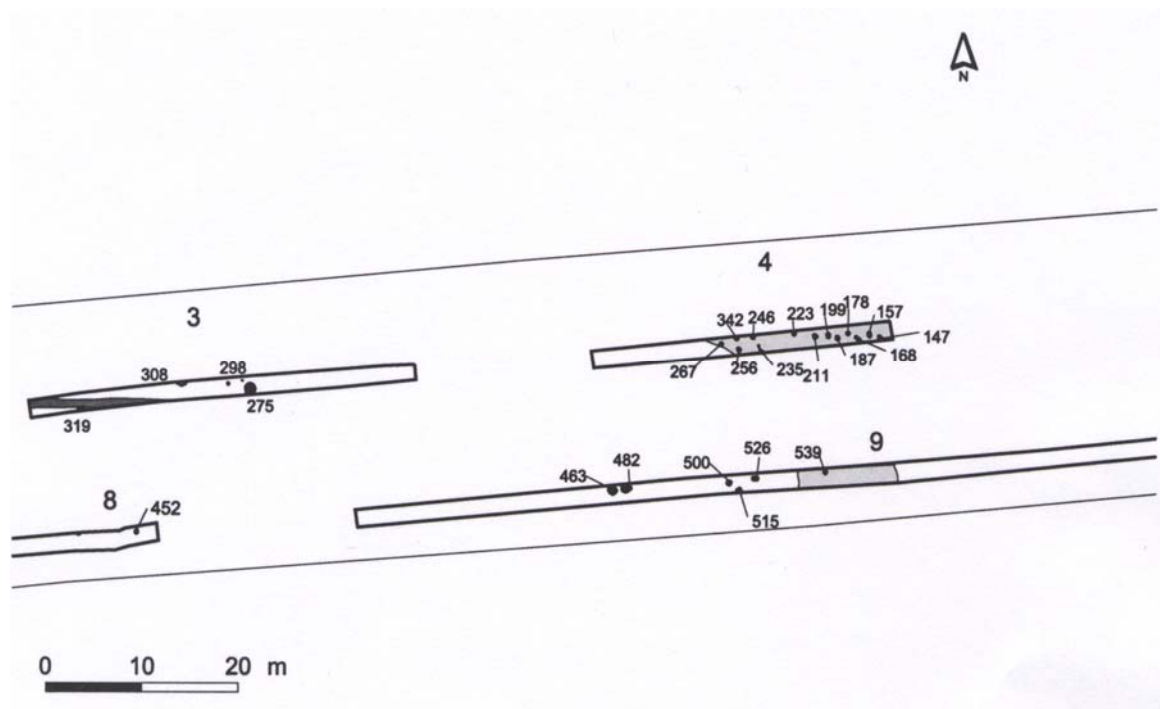
I de tre sökschakten 1, 6 och 7 närmast nuvarande E4 påträffades kulturlager, vilket fanns med i hela eller i delar av schakten. Lagret var upp till ca 0,10 m tjockt och bestod av mjåla- och lerblandad kulturjord med inslag av skärvig sten. Lagret var bitvis mycket tunt och av något osäker karaktär.

Sammanlagt mättes 34 arkeologiska objekt. Anläggningarna beskrevs i plan och utifrån det gjordes också en bedömning utav en eventuell funktion. Några anläggningar undersöktes med sond, vilket gjorde att ett uppskattat djup kunde konstateras. Av de inmätta objekten var tre kulturlagerområden. Anläggningarna är huvudsakligen koncentrerade till två olika områden. Ett område närmast nuvarande E4 och ett område centralt inom utredningsområdet.

Figur 3. Schakten 1, 2, 6, 7 och del av schakt 8 med de påträffade anläggningarna markerade.

De arkeologiska objekten tolkades på erfarenhetsmässig grund till 23 stolphål, fyra nedgrävningar, tre härdar och en ränna. Merparten av anläggningarna hade en fyllning av gråaktig lerblandad kulturjord. Anläggningarna var mellan 0,15 och 1,20 m stora i plan. I flera av anläggningarna konstaterades skärvig sten och i lagerområdena iaktogs också fragment och fläckar av bränd lera, kol och sot. Hur djupt ner i lagren detta förekommer har dock inte i nuläget kunnat avgöras.

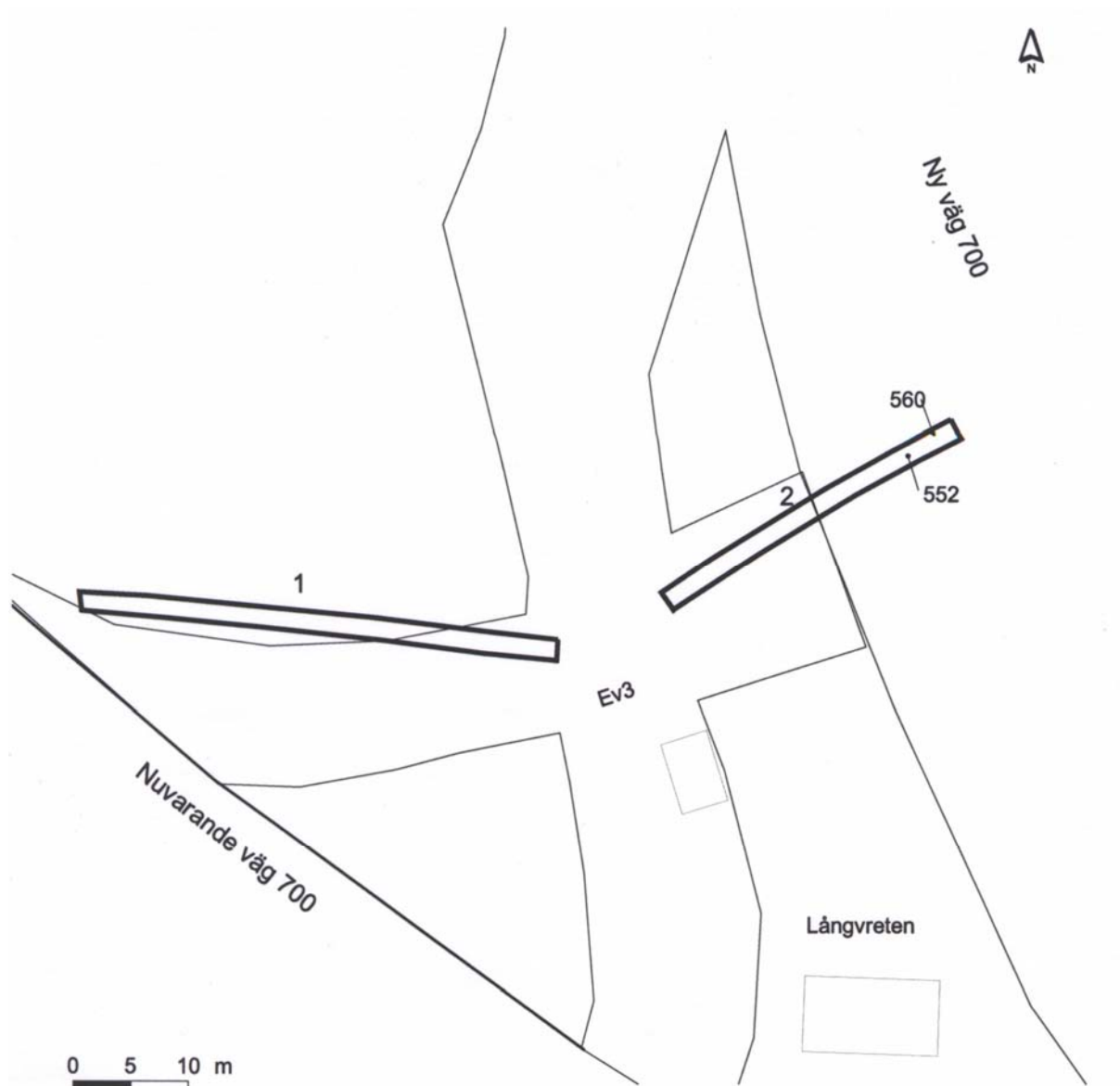

Figur 4. Schakten 3, 4, samt delar av schakt 8 och 9, med de påträffade anläggningarna markerade.

Utredningsresultat, lokal 5

Utredningsområdet omfattade en yta om ca 375 m² och motsvarar projekteringsområdet för anslutningsvägen Ev3, vilken ska gå mellan nuvarande väg och ny väg 700. Vägsträckningen var inte utstakad inför grävningstillfället varför Upplandsmuseets arkeologer med hjälp av uppgifter från Vägverket fick sätta ut vägens mittlinje. Inom utredningsområdet togs två schakt upp längs med vägens riktning. Schakten mätte ca 1,8 m i bredd och uppmätte tillsammans närmare 70 m längd.

Inom området påträffades två anläggningar av möjlig äldre karaktär i det norra schaktets absolut nordligaste del. För att fastställa huruvida de i plan relativt diffusa mörkfärgningarna var av förhistorisk karaktär snittades båda två. Det konstaterades att det rörde sig om två stolphål, A552 och A560, troligen från förhistorisk tid. Båda anläggningarna syntes som 0,17-0,23 m i diameter stora mörkfärgningar med kolstänk. Vid snittning konstaterades båda bestå av sandblandad kulturjordsfyllning med diffus avgränsning nedåt. Anläggningarna var 0,10 respektive 0,20 m djupa. Anläggningarna snittades av den anledningen att det råde osäkerhet om deras ursprung samt att det för övrigt saknades indikationer på förhistorisk aktivitet. Det var angeläget att fastställa anläggningarnas status för att kunna ta ställning till fortsatta antikvariska åtgärder i området.

Figur 5. Den undersökta lokal 5 med utredningsschakten och anläggningarna markerade.

Förslag till antikvariska åtgärder

Inom lokal 1 påträffades två koncentrationer med förhistoriska lämningar. Den ena koncentrationen återfanns inom de tre schakten som grävdes precis intill nuvarande E4. Lämningen bestod här av resterna efter typisk boplatsaktivitet såsom stolphål, härdar och kulturlager. Kulturlagret kunde iaktas i hela eller delar av schakten. Ytterligare en koncentration av anläggningar konstaterades inom den centrala delen av undersökningsytan. Koncentrationen låg här på en förhöjning i åkern och anläggningarna bestod huvudsakligen av stolphål och kulturlager samt någon härd.

Upplandsmuseet förordar att lokal 1 förundersöks. En boplatsundersökning inom Björklingeområdet är extra intressant eftersom tidigare undersökta boplatser, framförallt från brons- och järnålder är få. Syftet med en förundersökning skall vara att klarlägga bebyggelsens omfattning, karaktär och datering. Vid utredningstillfället grävdes schakten i anslutning till vägens mittlinje, då endast denna var utstakad. Arbetsområdet kunde därför ej

helt säkert avgränsas i den del som ansluter till E4, där en rondell med påfartsramper planeras. Rondellen kommer delvis att ligga på den västra sidan om E4. Vid utredningen påträffades boplatzlämningar öster om och relativt nära E4. Därför rekommenderas en förundersökning inom området för projekterad rondell med påfartsramper på båda sidor om väg E4.

Upplandsmuseet förordar även att förundersökningsschakt i begränsad omfattning tas upp i anslutning till de anläggningsintensiva ytor som påträffades vid etapp 2 av utredningen. På så sätt kommer det att finnas ett bättre underlag för en kostnadsberäkning inför en slutundersökning.

Upplandsmuseet föreslår att *lokal 5*, vid Långvreten, kan lämnas utan ytterligare antikvariska åtgärder. Anledningen till detta är att nedslagen av förhistoriska lämningar var mycket begränsade. De ansluter till lokal 700/4 som sedan tidigare har föreslagits till förundersökning.

Sammanfattning

Upplandsmuseet genomförde en utredning med hjälp av sökschakt vid två lokaler benämnda lokal 1 och 5 inom den projekterade nydragningen av väg 700, mellan Björklinge och fram till ny E4. Målsättningen med utredningen var att klartlägga om det fanns fornlämningar inom de båda lokalerna.

Vid lokal 1 drogs nio sökschakt. I sju av dessa konstaterades rester efter boplatssaktivitet, såsom stolphål, härdrester, nedgrävningar och kulturlager. Totalt mättes 34 anläggningar inom lokalen, vilka framförallt var koncentrerade till två ytor, en närmast nuvarande E4 och en yta centralt inom undersökningsområdet. Anläggningarna var relativt bra bevarade och mätte i ytan mellan 0,15 och 1,20 m.

Vid lokal 5 grävdes två schakt längs med riktningen på den planerade anslutningsvägen Ev3. Endast två anläggningar påträffades. Dessa utgjordes av två stolphål vilka låg i det norra schaktets absolut nordligaste del.

Litteratur

- Arkeologi i Sverige (AiS) 1978. RAÄ och SHM rapport 1981:2. Arkeologi i Sverige (AiS) 1980. RAÄ och SHM rapport 1983:3.
- Calissendorff, K. 1986. Ortnamn i Uppland. Stockholm.
- DMS 1982. Det medeltida Sverige. 1:3 Uppland, Tiundaland, Bälinge, Norunda, Rasbo. Ferm, O. Rahmqvist, S & Westin, G.T. Stockholm
- Fagerlund, D. & Frölund, P. 1993. Arkeologiska slutundersökningar och kontroller Uppsala-Örbyhus. Telekabel. Uppland, Gamla Uppsala, Bälinge, Skuttunge, Björklinge och Vendels socknar, Uppsala och Tierps kommuner. RAÄ UV Uppsala 1993.
- Göthberg, H & Qviström, L. 2002. Rapport. Arkeologisk utredning. Väg 700 Björklinge – Forsa, Björklinge och Tensta socknar. Upplandsmuseet
- Segeberg, A. 1978. Stenåldersboplatser i Uppland. Nya utgrävningar vid Bälinge mossar, Tibble i Björklinge och Torslunda i Tierp. Uppland 1978. Uppsala.
- Segeberg, A. 1991. Målarmästare Peterssons trädgård i Tibble by, Björklinge. Björklinge förr och nu 1991, årg 15.

Tekniska och administrativa uppgifter

Undersökningstyp: Utredning

Orsak till utredningen: Planerat vägbygge

Beställare: Vägverket. Region Mälardalen

Plats: Björklinge-Tibble 2:1 och Sandbro 2:2

Fältarbetsperiod: 6–9 maj 2003

Projektdeltagare: Dan Fagerlund (projektledare), Kerstin Åberg

Upplandsmuseets diarienummer: 82-2003

Upplandsmuseets projektnr: 8065

Länsstyrelsens beslutsdatum och diarienummer: 19 juni 2002, dnr 220-3377-02

Bilaga 1, schakt- och anläggningstabell

id	Typ	Storlek
LOKAL 1		
<i>Schakt 1, längd 44 m, area 81 m²</i>		
352	Härd	1,1x0,9 m, låg i schaktkant
364	Härd	0,95x0,8 m, låg i schaktkant
379	Nedgrävning	2,0x0,7 m
395	Stolphål	0,5x0,5 m
405	Stolphål	0,7x0,7 m
417	Stolphål	0,3x0,3 m
425	Kulturlager	2,50x2,0 m, låg i schaktkant
Ej inmätt	Kulturlager	Syntes i merpart av schaktet
<i>Schakt 2, längd 31 m, area 58 m²</i>		
<i>Schakt 3, längd 40 m, area 75 m²</i>		
275	Härd	1,2x1,2 m
293	Störhål	0,15x0,15 m
298	Stolphål	0,3x0,3 m
308	Nedgrävning	1,2x0,5 m, låg i schaktkant
319	Stolphål	0,85x0,5 m, låg i schaktkant
<i>Schakt 4, längd 31 m, area 59,5 m²</i>		
147	Stolphål	0,4x0,4 m
157	Stolphål	0,4x0,4 m
168	Stolphål	0,4x0,4 m
178	Stolphål	0,3x0,3 m
187	Stolphål	0,5x0,5 m
199	Stolphål	0,5x0,5 m
211	Stolphål	0,55x0,45 m
223	Stolphål	0,4x0,4 m
235	Ränna	0,9x0,2 m
246	Stolphål	0,45x0,45 m
256	Stolphål	0,4x0,4 m
267	Kulturlager	Längs med schaktet ca 19 m
342	Stolphål	0,3x0,3 m
<i>Schakt 5, längd 34m, area 62,5 m²</i>		
<i>Schakt 6, längd 16,5 m, area 29,6 m²</i>		
Ej inmätt	Kulturlager	Syntes i merpart av schaktet
<i>Schakt 7, längd 40 m, area 74,5 m²</i>		
Ej inmätt	Kulturlager	Syntes i merpart av schaktet
<i>Schakt 8, längd 44,5 m, area 83 m²</i>		
435	Stolphål	0,3x0,25 m
445	Stolphål	0,6x0,3 m
452	Stolphål	0,45x0,4 m
<i>Schakt 9, längd 92 m, area 173 m²</i>		
463	Nedgrävning	1,1x0,85 m
482	Nedgrävning	0,9x0,9 m
500	Stolphål	0,55x0,55 m
515	Stolphål	0,7x0,45 m
526	Stolphål	0,5x0,5 m
539	Kulturlager	Längs med schaktet ca 10 m
LOKAL 5		
<i>Schakt 1, längd 42 m, area 75 m²</i>		
<i>Schakt 2, längd 29 m, area 53 m²</i>		
552	Stolphål	0,17x0,17 m
560	Stolphål	0,23x0,18 m